

УДК 271.222-523 (497.11) (091)
930.85 : 726.71 (497.11)

МАНАСТИР УСПЕНИЈА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ У ВЕТИ

Апстракт: *Манастир Успенија Пресвете Богородице у Вети према народном предању потиче из византијског периода. Историјски гледано одиграо је духовну, просветну али и национално-ослободилачку улогу, тиме што је био један од центара духовног и моралног препорода народа.*

Кључне речи: *Манастир, епархија Нишка, православље, духовност, просвета, страдање, обнова.*

О томе када је тачно подигнут овај манастир, нема поузданих података. Више извора говори различито. Према најстаријем познатом предању, манастир потиче из византијског периода, када је у његовој непосредној близини пролазила главна саобраћајница од Ниша до Софије и Цариграда. То је, у ствари, познати Римски пут (Via Militaris) који је повезивао Европу и Малу Азију.

Освајањем ових крајева од стране Турака, манастирска црква је срушена. Турци су Понишавље освојили 1386. године, после двадесетодневне крваве битке у којој војска кнеза Лазара, смештена у Нишкој тврђави није издржала. Због таквог отпора српских бранилаца, Турци су

касније свој бес искалили и на православним светињама Ниша и околине. Таква судбина није мимоишла ни Богородичну цркву у Вети.

Цео крај око овог манастира, међутим, доспео је у турске руке непосредно пре пада Нишке тврђаве. Феликс Каниц каже да је тај крај 1341. године ушао у област Душановог царства и додаје: "У српским рукама овај крај је био све док област планине Балкана није заузела војска султана Мурата; она је предухитривши српску војску која је долазила са запада заузела превој и тако убрзала пад Ниша (1386)".¹

¹ Феликс Каниц, Србија - земља и становништво од римског доба до краја 19. века,

Нема довољно података о манастиру из тог периода, али се може претпоставити да је страдао јер се у његовој непосредној близини стално ратовало. Понишавље као битно стратегијско подручје још дуго ће, међутим, бити поприште многих битка између османлијске и хришћанске војске. Најпознатија је битка из 1444. године, када су хришћанску војску предводили краљ Владислав, Јанко Хуњади и српски деспот Ђурађ Бранковић, док је на челу турске војске био султан Мурат. Феликс Каниц локализује ову битку на само неколико километара од манастира Успенија Пресвете Богородице, везујући је за садашње место Црвена река на средини пута између Ниша и Беле Паланке. Каниц о томе каже: "После тешке и оштре борбе вођене при месечини, вероватно код данашње железничке станице Црвене реке, султанова војска се дала у бекство. Њен логор са великим пленом је заузет, Муратов зет Махмуд - челебија и неколико паша су заробљени, а један близак султанов рођак са хиљадама палих муслимана сахрањен је у месту Тамњаница које и данас постоји".² Ову чувену битку на Куновици (ради се о Куновичкој клисури на чијој западној страни је смештен манастир Вета), касније су опевали Иван Гундулић и Палмотић, славећи победу хришћанске војске.

О томе, да је приликом ових ратних догађаја манастир Успенија Пресвете Богородице у Вети био порушен казују и подаци који се могу пронаћи на интернет адреси Нишке епархије. Према овом извору, манас-

тирска црква је обновљена у 15. веку и у потпуности се разликовала од садашње - била је неупоредиво већа и лепша. Није, међутим, забележено ко је био ктитор - појединац, мештани села Вете или више околних села подно Суве планине.³

С друге стране, према народном предању забележеном од стране нишког протојереја Михајла Спиридоновића Пелеха, храм Успенија Пресвете Богородице подигли су сами мештани села Вете још у турско време. Дакле, ни предање не памти тачно време обнављања манастира, али се са приличном сигурношћу може претпоставити да се ради о 15. веку о чему говоре и подаци преузети са интернет адресе Нишке епархије.

Прота Михајло Спиридоновић о томе каже: "Неком деди Младену Стојићу, веома побожном грађанину села Вете јавила се је у сну Пресвета Богородица и казала му, да се у месту где је данас манастир, налази црква. Деда Младен са осталим грађанима копаше неколико дана и наиђоше на рушевине неког храма, те на темељима истог подигоше садашњу ветанску цркву. Сеоски збор доделио је цркви имање од 43 хектара. Од непокретне имовине манастир је тада добио: 25 хектара шуме, 8 хектара ливаде, 3 хектара воћњака, 5 хектара њива, 1 хектар плаца и 1 хектар баште и винограда. Вредност имовине по инвентару из 1932. године износила је 209.031 динар. Када је завршена градња цркве, образована је и парохија коју су сачињавала села: Вета, Топоница, Космовац и Там-

књ. 2, Београд 1985, стр. 197.

² Исто.

³ WWW. Eparhija Niska. com. yu

њаница".⁴

Вредни и ревносни прота Михајло Спиридоновић Пелех је, осим народног предања, забележио и податке о свештеницима и монасима који су служили у овом манастиру. О томе каже: "У доба Турака служио је свештеник Спаса, а после његов син Богдан Поповић, све до 1890. године. Свештеник Богдан уложио је доста труда да цркву што лепше украси, а имаће црквено унапреди и повећа. Његовом заслугом подигнута је поред цркве школа у којој су учили српску децу учитељи: Никола из Тетова, неки Сретен, а затим монах Вељко. Поп Богдан подигао је манастирски конак и довео братију да просвећује народ и моли се Богу."⁵

Монах Вељко се помиње као учитељ у селу Моклишту код Беле Паланке још 1860. године. За њега се каже да се замонашио у манастиру Вети, провео одређено време, па се опет вратио у Моклиште да буде учитељ.⁶ Пошто нема довољно позданих података о томе, може се само претпоставити да је под Турцима школа у Вети била манастирског типа, где су се деца учила читању, писању и певању. У оваквим школама, спремана су деца за свештенике, који су - иако мало образовани - имали велики утицај на народ, посебно у просветном, духовном и националном погледу. Ово је било веома битно за очување националног иденти-

⁴ Михајло Спиридоновић Пелех, протојереј, Православни манастири епархије Нишке, Ниш, 1959, стр. 50.

⁵ Исто, стр. 51.

⁶ Михајло Поповић, Историјска улога Српске православне цркве у чувању народности и стварању државе, Београд 1933, стр. 241.

тета и духовног самоодржања српског народа у овим крајевима јер је био под сталним асимилаторским утицајима турске и бугарске пропаганде.

Удаљен од главних путева и већих насеља, заклоњен највишим врховима Суве планине (Трем, Соколов камен, Девојачки гроб, Мосор и Ракош), манастир је под Турцима имао и национално-ослободилачку улогу. У њему су одржавани састанци Нишког националног комитета за ослобођење од Турака, чији су први људи били Нишлије Тодор Станковић, Никола Коле Рашић, свештеник Петар Икономовић, Милан Новичић, Таско Узуновић, Михаило Божицарац и други. Из околних села, смештених испод Суве планине или мало удаљених од ње, упућених на град Ниш у сваком погледу, познати чланови Комитета су били: Ђорђе Милошевић Курта из Јелашнице, Спаса Динић, Дина Петровић, Вучко Динић из Горњег Барбеша и други. Захваљујући пре свега национално свесним Нишлијама, организација овог Комитета раширена је на простор целе јужне и југоисточне Србије. Састанци са поверљивим људима одржавани су на местима удаљеним од турских и бугарских погледа.⁷ Ака-

⁷ Један од главних турских агената за откривање рада Нишког националног комитета био је Бугарин Драган Цанков, познати туркофил који је - у циљу откривања српске организације и чланова комитета - специјално био упућен из Цариграда у Ниш. Пред турском силом, али и специфичним настојањима Цанкова (пред сумњичењима, сталном контролом и претњама), неки од чланова комитета морали су побећи у Кнежевину Србију, у Алексинац да би отклонили сумње Турака у остале чланове (Владимир Стојан-

демик Владимир Стојанчевић о томе каже: "Народни сабори и црквене славе у овом погледу давали су прилику да се манифестује, скривено од Турака, национално осећање Срба у доњем (и у горњем) Понишављу и њихова спремност да се за своју слободу боре са Турцима чим Србија објави рат Турској. У томе су се нарочито истакли манастири: Миљковац, Свети Јован код Матејевца, Сићевачки манастир, манастир у Вети, и још неки други".⁸

Свесни такве ситуације, Турци су - да би појачали притисак на народ - средином 19. века на широком простору око манастира Успенија Пресвете Богородице населили Татаре и Черкезе. Ове породице су напуштале Кнежевину Србију и уточиште тражиле у најсевернијим крајевима Османског царства. Порта их је плански насељавала уз границу са Кнежевином Србијом, као и у национално најхомогенијим српским срединама - што је простор око Суве планине одувек и био. О томе говори и Феликс Каниц који насељавање татарских и черкеских породица везује за место Црвена река, свега неколико километара удаљеног од манастира. Тако је - по њему - 1861. године насељено 25 татарских, а 1864. године 31 черкеска породица.⁹ Када је Феликс Каниц други пут пролазио овим крајем, после ослобођења од Турака, помиње ове породице и каже "да су се све угасиле".¹⁰ О овим породицама остала су сећања у народном пре-

дању на целом простору око манастира Вета, на основу кога се може претпоставити да се део одселио заједно са Турцима (посебно Черкези који су запамћени само по злу), а део прешао у православље и остао да живи у селима око манастира. Међу најстаријим становницима села око манастира још увек се могу чути приче о злоделима Черкеза према српском народу и његовим светињама. Очигледан пример је црквиште посвећено Светом Јовану Крститељу које се налази на месту званом "Вурњиште", у манастирској шуми, у непосредној близини манастира Успенија Пресвете Богородице. Народно предање каже да је овај храм био метох манастира у Вети и да су га срушиле черкеске хорде у једном од својих рушилачких похода.¹¹

Овакво стање трајало је до јануара 1878. године, када је победоносна српска војска под непосредном командом кнеза Милана Обреновића ослободила цео крај, отеравши Турке све до Сливнице у данашњој Бугарској. Са руском савезничком војском која је ослободила остали део Бугарске елитни делови српских коњичких пукова срели су се испред Софије, тадашње незнатне вароши на Цариградском друму. Народ је имао мало времена за славље. Иако је дошло до толико очекиване слободе морало се кренути у свеопшту обнову и препород. Од великог броја манастира у Понишављу, доказаних чувара православне вере и српске државотворне идеје, очекивало се много у смислу духовног и просветног препорода народа. Мана-

чевић, Југоисточна Србија у 19. веку 1804 - 1878, Ниш 1996, стр. 293).

⁸ Исто.

⁹ Феликс Каниц, исто.

¹⁰ Исто.

¹¹ Народно предање преноси јеромонах Георгије Жунић, настојатељ манастира Вете.

стир у Вети наставио је са радом у том правцу али сада (са једном квалитативном разликом) у слободи.

Из периода непосредно након ослобођења од Турака, могу се наћи и први писани подаци о школи у селу Вета и то за школску 1878/79. годину, пошто је тада по налогу Алимпиа Васиљевића, министра просвете и црквених дела Кнежевине Србије извршен попис школа на целом простору ослобођених крајева. Осим школа у Пироту и Белој Паланци, помињу се и школе у селима: Клисура, Моклиште, Мокра, Шпај и Вета. За Вету се каже да је школа отворена, али је убрзо затворена због лоше зграде. Али, већ наредне школске године, у овом селу је отворена школа у приватној згради и уписано је 45 ђака.¹² Школа се помиње и касније, 1900. године, али без ближих података о њеном раду.¹³

Вета је после ослобођења од Турака спадала у највећа села Пиротског округа. Према Закону о подели присаједињеног земљишта на округе и срезове од 17. децембра 1878. године, Вета је припала Белопаланачком срезу Пиротског округа. По тадашњем попису, у селу је било 109 пореских глава, што Вету ставља на пето место од укупно 45 села овог среза, не рачунајући Белу Паланку као среско место (више пореских глава имала су села: Моклиште - 171, Клисура и Мокра по 122 и Пајеж са 124 пореске главе).¹⁴ Постоји податак да је у то време (1879) у ма-

настиру живео јеромонах Теодосије, за кога се каже "да се највише бринуо о школи".¹⁵

Од 1890, па све до 1900. године, парохија Ветанска није имала свог пароха, већ су је опслуживали свештеници суседних парохија. Свештеник Илија Поповић, парох шпајски, иначе рођени брат већ помињаног Богдана, био је задужен за ову парохију у периоду од 1894-1899. године. После тога је за парохију Ветанску, годину дана (1900) био надлежан свештеник горњостуденски Станко Златановић, да би већ следеће године (1901) припала манастиру ветанском. Парохијске старешине су од тада били игумани овог манастира: јеромонах Јоаким, јеромонах Вићентије, игуман Самуило и јеромонах Серафим.¹⁶

Податак да ветански манастир није имао своју парохију, потврђује и Михаило Јовановић, митрополит београдски и архиепископ српски. Описујући манастир као капелу шпајске цркве Св. Параскеве, митрополит Михаило каже: "А храм капеле је Успеније Богоматере, озидана је 1869. године од тврдог материјала и до 1880 била је манастир. Обе ове цркве имају једну парохију - Шпајску и она је састављена из ових села: Шпај 57 домова, Топоница 62 дома, Глоговац 34 дома, Црвени брег 36 домова, Вета 61 дом, Тамјаница 34 дома, Лесковик 8 домова и Космовац 20 домова - свега 312 домова и броји 2764 душе - јереј Илија Поповић".¹⁷

¹² Борислава Лилић, Историја Пирота и околине, књ. 2, Пирот 1994, стр. 366, 367.

¹³ Исто.

¹⁴ Илија Николић, Пирот и срез Нишавски, грађа, књига прва, Пирот 1981, стр. 376-378.

¹⁵ Михајло Поповић, исто.

¹⁶ Михаило Спиридоновић, исто.

¹⁷ Митрополит Михаило, Православна српска црква у Краљевини Србији, Београд 1895, стр.168.

Свештеник Илија Поповић је обављао дужност намесника белопа-ланачког и касније је, 1915. године убијен од стране Бугара.¹⁸ Њега је за-десила зла судбина 98 свештеника и монаха из Нишке епархије које су убили Бугари, приликом окупације овог дела Србије у Првом светском рату. Њихов циљ био је насилна бу-гаризација овог краја, која би се остварила после сурове ликвидације виђенијих представника Српске православне цркве и просвете. У циљу денационализације, на удару су посебно биле најстарије српске светиње, за које се знало да су носиоци просвете, духовности и идентитета српског народа у Понишављу. У то време, игуман манастира у Вети био је јеромонах Лукијан који је на том месту наследио јеромонаха Серафима. Најстарији мештани села Вете сећају се јеромонаха Лукијана за кога кажу да је црквени живот унапредио у сваком погледу, што је остало упамћено до данашњих дана. Невоље окупације из Првог светског рата нису мимоишле манастир у Вети, нити његовог игумана Лукијана. Он је само чудом преживео покољ српских свештеномонаха и заједно са владиком нишким Доситејем одведен је у бугарско ропство. У манастир се вратио тек 1919. године и служио све до своје смрти 1932. године.¹⁹ Сахрањен је на монашком гробљу у порти манастира Успенија Пресвете Богородице у коме је ревносно служио Богу и своме народу.

¹⁸ Весник, Црквено-политички и друштвени лист, бр. 15 од 24. јула 1919. године, Београд.

¹⁹ Михаило Спиридоновић, исто.

Игумана Лукијана наследио је јеромонах Данило Синко, Рус који је после Бољшевичке револуције морао да бежи из царске Русије. По благослову владике нишког Доситеја, Данило је са целим братством манастира Стрмац код Бруса, у коме је до тада боравио, прешао у Вету. Енергичан, вредан и способан, јеромонах Данило је одмах после доласка прионуо на посао. Смештен на падинама Суве планине, манастир је нудио велике природне могућности за развој економије, што је нови игуман са бројним братством у великој мери и искористио. Направио је пут до манастира, обновио старе и засадио нове воћњаке. Исто је учинио и са виноградом. Бавио се и сточарством, тако да је околним селима служио за пример домаћинског пословања. Детаљно је организовао манастирски живот, на делу показавши како би требало да живи једна светиња са бројним братством.

Суштина њиховог бивствовања у овом планинском манастиру, била је, међутим, молитва, односно стална служба Богу кроз литургију, проповед и мисионарење. Ове чињенице је игуман Данило и те како био свестан. Ревносно је служио, не пропуштајући ниједан тренутак да не буде посвећен Богу и јеванђељској науци. Чак и са таквом посвећеношћу вери није био задовољан. Сматрао је да мора ићи у народ и проповедати Јеванђеље, што га је одвело у Богомољачки покрет и приближило покровитељу овог покрета владици Николају Велимировићу. Преосвећени владика Николај тражио је управо такве духовнике какав је био јеромонах Данило: одличне познаваоце

Христове науке, добре беседнике и неуморне Боготражитеље. Због тога је Данило повремено напуштао манастир и обилазио цео крај око Ниша проповедајући, мисионарећи и, по врх свега, обучавајући верне, интелегентне и литургијне сељаке да и сами могу проповедати Јеванђеље у својим селима. Тако је стварао јак покрет посвећен духовном и моралном препороду српског народа. Није штедео ни парохијске свештенике који су повремено занемаривали свој основни позив и падали у духовну раслабљеност не служећи редовно литургије, нити проповедајући реч Божију верном народу. У манастиру Успенија Пресвете Богородице повремено је организовао и Богомољачке саборе. Тако је, у неку руку и припремио народ за све оно што ће га задесити током грађанског рата 1941-1945. године и владавине атеистичког режима после тога.

Други светски рат донео је манастиру нова страдања. Због свог положаја (удаљен од путева, смештен на падинама Суве планине) манастир је током рата био привлачно место за скоро све војне формације које су деловале на просторима југоисточне Србије. Одмах на почетку рата, у децембру 1941. године, манастир Успенија Пресвете Богородице у Вети био је место где су комунисти стрељали тројицу четника, припадника организације Косте Миловановића Пећанца из заплањског села Гркиње. Наиме, 4. децембра 1941. године у овом селу дошло је до сукоба четника Косте Пећанца са Сврљишким партизанским одредом. Партизани су напали једно од главних седишта Пећанчеве организације у Запла-

њу - штаб одреда Боже Почековића, у основној школи у селу Гркиња. Такав изненадни напад од стране партизанске војске, међутим, није успео, па су они овом приликом доживели пораз. При повлачењу, успели су да заробе тројицу четника и поведу их са собом. Непознато је зашто су изабрали баш ветански манастир за суђење овим четницима, али су на смрт стрељањем осуђена сва тројица: Драгољуб Митровић, четовођа из села Гркиња, Живадин Стојковић и Андрија Митић, четнички водичи.²⁰ Иако постоје подаци да су ови четници стрељани у манастирској порти, о томе у самом манастиру нема никаквих обележја, тако да је непознато место на коме је извршена казна. Овај догађај, напад партизана у селу Гркиња, и стрељање заробљених четника у ветанском манастиру, наговестио је карактер будућег несрећног грађанског рата који ће се беспошtedно водити на простору целе Суве планине.

Непосредна близина манастира биће и касније место на коме ће се одиграти догађаји који се могу сврстати у ратну историју Ниша и околине. Један од њих је и сукоб партизана са официрима прве равноргорске организације пуковника Драгољуба Михајловића који су почетком 1942. године тек били приспели на Суву планину. У пролеће 1942. године, близу манастира, сместио се "Горски штаб бр. 43" Југословенске војске у отаџбини, у чију надлежност је спадао град Ниш са околином. На челу

²⁰ Драгољуб Дејановић Љуба, Ђорђе Стаменковић, Заплање у Народноослободилачкој борби 1941-1945, Гацин Хан 1979, стр. 66, 67.

штаба налазио се капетан Миленко Рељић, кога је Врховна команда поставила за обласног команданта ЈВуО за Нишку област. Штаб се састојао од десетак официра и подофицира некадашње Краљевине Југославије који су одбили капитулацију и наставили са антифашистичким отпором. Чим су сазнали за постојање овог штаба, Сврљишки и Озренски партизански одред кренули су у акцију његовог уништења.²¹ Том приликом убијено је седам војника, док је капетан Миленко Рељић заробљен и касније стрељан у заплањском селу Велики Вртоп.²²

Веома брзо после тога, обновљена је равнгорска организација на Сувој планини. Ниш и околина, стратешки веома битни за целу Србију, нису смели остати без овакве организације. Због тога је манастир у Вети поново добио на значају. Игуман Данило био је симпатизер равнгорског покрета што је и на делу показивао. Преко поверљивих људи

²¹ О овој акцији остали су забележени извештаји водећих људи Комунистичке партије за овај крај. Према извештају Милисава Игњатовића Јанка, секретара КПЈ Сврљишког партизанског одреда о томе се каже: "Један од важних задатака Сврљишког одреда био је разбијање Дражине разбојничке банде која је на том терену развила веома живу делатност и чији штетни издајнички утицај је допирао и на наш терен с ове стране Нишаве - Сврљишке планине". О самом нападу на Штаб 43. се каже: "Пошто смо се сагласили да није могуће опколити их да се предају пре почетка борбе због самог терена, одлучили смо да их нападнемо без претходног позива на предају. Овако смо поступили јер смо били уверени да се не би предали без борбе." (Јован Златић, Страдалаштво српског народа у Нишком ратном округу, књ. 4, Ниш 1998, стр. 100).

²² Драгољуб Дејановић, исто.

из околних села прикупљао је оружје и учествовао на зборовима где се народу објашњавала равнгорска идеја. Због тога су, поред комуниста, и Бугари помно пратили рад ове организације на терену око Суве планине. Покретали су неколико казних експедиција, али безуспешно. Једна од таквих експедиција ухапсила је игумана Данила, пошто је у његовом конаку пронађено 70 пушака и неколико сандука муниције. Том приликом, бугарска војска је манастир у потпуности спалила, звоник је миниран и дигнут у ваздух. Пре спаљивања, Бугари су најпре потпуно опљачкали манастир. Овакав поступак правдали су чињеницом да је манастир служио као база равнгорској организацији за цео Нишки округ.²³

Да су Бугари непрестано мотрили на овај манастир говори и податак да је у њему током Другог светског рата боравио свештеник Спиридон Мифка који ће крајем рата бити хиротонисан за епископа сарајевског и то испред непризнате Хрватске православне цркве. Непознат је мотив боравка овог свештеника у манастиру Вета, али ево шта о томе каже Ђоко Слијепчевић: "Спиридон Мифка био је човек у најбољим годинама (рођен 10. априла 1902. године у Самобору код Загреба). Учио је гимназију у католичком сјеменишту у Сплиту, прешао на православље и свршио православну богословију у Сремским Карловцима. Био је свештеник у разним мес-

²³ О личности архимандрита Данила писано је у часопису "Пешчаник" бр. 3. за 2005. годину (видети текст: Владимир Вучковић, Архимандрит Данило Синко 1895-1959, Пешчаник бр. 3, Ниш 2005, стр. 131-136).

тима; напустио је жену и децу; лутао по манастирима; за време рата прикључио се бугарској војсци као војни свештеник и радио је са Бугарима и за Бугаре. Морао је, касније, да бежи из манастира Вета, где се био склонио; из Немачке прешао је у НДХ. За владику је хиротонисан 15. августа 1944. године од стране руског епископа Гермогена и румунског епископа Висариона. У време када је пао избор на њега, Мифка је био парох у Високом.²⁴

Нико од старијих мештана села Вета не памти боравак овог свештеника у њиховом крају, нити о томе има података у самом манастиру.

Једино објашњење може се добити из податка да је Спиридон Мифка био војни свештеник бугарске војске и радио за Бугаре. Према томе, можемо претпоставити да је и у Вети био по задатку, што и објашњава чињеницу да је манастир рушен и паљен од стране бугарске војске јер је у његовој близини било седиште равногорске организације коју су Бугари настојали да униште. Боравећи у манастиру, свештеник Спиридон Мифка могао је да дође до правих информација о свим дешавањима на том простору. Непозната је само улога тадашњег игумана Вете Данила Синка у вези свештеника Мифке, пошто га је он и примио у манастиру. Претпостављамо да је Спиридон Мифка искористио свештенички чин за боравак у манастиру и то по задацима бугарске окупаторске војске. На такав начин - прикривајући везу са Бугарима - могао је

²⁴ Ђоко Слијепчевић, Историја Српске православне цркве, књ. 3, Београд 1991, стр. 100, 101.

спокојно да учествује у откривању националне организације, после чега је и отишао из манастира. Касније се јавља као епископ Хрватске православне цркве.²⁵

Завршетак Другог светског рата, братство манастира на челу са игуманом Данилом дочекало је поред срушеног храма. Они, међутим, ни овога пута нису клонули духом. Под непосредним руководством јеромонаха Данила, уз помоћ домаћински настројених и у националном ду-

²⁵ Немцима је одговарало да се Срби на простору Независне државе Хрватске у црквеном погледу одвоје од Београда, стварањем сопствене црквене организације. Ову немачку идеју усташе су одмах прихватили јер су, иначе, себе сматрали идеолошко-политичким наследницима Анте Старчевића и његове тезе о Србима као Хрватима православне вере. Тако је основана Хрватска православна црква која ће бити самостална (аутокефална), а чије ће уређење бити формулисано у Уставу који је донет у јуну 1942. године. ХПЦ је била државна установа јер је епископе, свештенике и све црквене службенике плаћала држава. Павелићу је успело да пронађе прочелника за своју ХПЦ у лицу руског епископа Гермогена, који је припадао Руској заграничној цркви и у то време живео у манастиру Хопову под усташком влашћу. Његов главни помоћник био је Србин из Црне Горе Савић-Марковић Штедимлија који је издавао "Глас православља", часопис Хрватске православне цркве. За све време постојања ХПЦ пронађен је кандидат само за Сарајевску епархију и то управо у личности Спиридона Мифке (Ђоко Слијепчевић, исто, стр. 91-99).

Из ових чињеница може се закључити да се и данашње "независне" цркве - "Црногорска и Македонска православна црква" - не разликују много од Хрватске православне цркве из времена НДХ. Циљ је исти: одвајање Срба из ових подручја од матице и њихова денационализација кроз губљење идентитета који се вековима дефинисао кроз Српску православну цркву.

ху потпуно изграђених мештана Ветанске парохије, обновљен је манастир Успенија Пресвете Богородице. Игуман Данило је покушао и са обновом некадашњег Богомољачког покрета, али нове власти то нису никакo дозвољавале. Хапшен током рата од Бугара, сада је стари игуман, као народни непријатељ, ухапшен и од комуниста. Ислеђиван је у средњом затвору у Белој Паланци, али пошто су ту радили приучени партијски радници, пребачен је у главни затвор Озне у Нишу, где су исти посао наставили искусни комунистички кадрови.

Због недостатка података, прилично је неистражен прави однос игумана Данила према равногорској организацији током рата, бугарској окупаторској војсци, али и комунистичким властима у послератном периоду. О томе да ови односи нису били баш потпуно јасни, био је упознат и тадашњи нишки владика др Јован Илић, који није скривао негативан став према игуману Данилу. Владика Јован је чак и одбио да јеромонаха Данила унапреди у виши чин, архимандритски, већ је стално покушавао да га из манастира Вета пребаци у манастир Хиландар на Свету Гору.²⁶

²⁶ Подаци су наведени према казивању архимандрита Дионисија Пантелића, игумана и духовника манастира Св. Стефана у Липовцу код Алексинца, савременика јеромонаха Данила Синка и владике нишког др Јована Илића.

Јеромонах Данило је у манастиру Успенија Пресвете Богородице остао до смрти 1959. године. Наследио га је његов ученик монах Јаков који је трагично окончао свој овоземаљски живот: погинуо је код места Црвена Река, у саобраћајној несрећи. Обојица почивају на монашком гробљу у порти манастира. После Јакова, у манастиру је остала само монахиња Теодула, старица из села Вете коју је такође задесила трагична судбина - у манастирској порти пронађено је њено потпуно угљенисано тело. Непознате су околности под којим је дошло до пожара у коме је страдала монахиња Теодула.

*

Манастир Успенија Пресвете Богородице је после оваквих дешавања дуго био пуст. Комунистичка власт из Беле Паланке и Ниша била је непријатељски настројена према овој светињи. Штавише, због отпора пружаног партизанима током рата, као и националне идеје која је на овом простору преживела рат, манастир и цео крај негативно су третирани од стране нових власти. То се може видети из простог примера да манастир до дана данашњег нема пут, воду, струју, ни телефон. Све што је вредело од имовине, покрадено је или уништено. Повремено би се у манастиру задржао покоји монах, али је брзо одустајао и одлазио даље.

У таквом стању манастир је остао све до 2003. године, када је тежак посао обнове преузео монах

Георгије Жунић. Уз помоћ пријатеља манастира, обновљен је духовни живот и сада се поново чују звона подно Суве планине. Старо је правило да обновљањем светиње почиње и духовна обнова народа који живи поред ње. Правило се потврђује и чињеницом да школа која годинама није радила, сада поново отвара врата шесторици ђака. Следеће године би-

ће их и више. Веронауку ће учити од јеромонаха Георгија, а духовно окрепљење и приближавање Богу стећи ће на литургијама које се после толико година поново служе у овој светињи. Због тога је овај манастир и прави симбол виталности и снаге православља које вековима одолева разним непријатељима на средокраћји Истока и Запада.

Манастир Успенија Пресвете Богородице у Вети